สำรวจปรัชญา การเมืองการปกครองจีน
Explorations of Chinese Philosophy

รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม รัฐอมฤต*

บทคัดย่อ

ในช่วงเวลา ๕๕๐ ปีของยุคชุนชิวจั้นกั๋ว ๗๗๐-๒๒๑ ปีก่อน ค.ศ. สังคมจีนตกอยู่ในยุคระส่ำระสาย ประชาชนเดือดร้อนเนื่องจากสงครามแย่งชิงดินแดนระหว่างแว่นแคว้นต่างๆ เกิดขึ้นถี่มากและกว้างขวาง ในสภาพเช่นนี้ ทำให้สถาบันและกฎกติกาเดิมถูกละเมิดและถูกทำลายลง เปิดทางให้บรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายได้นำเสนอแนวคิดและหลักการใหม่ๆเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคม ในบรรดาสำนักที่โดดเด่นในยุคนั้นและมีอิทธิพลต่อเนื่องมาถึงยุคปัจจุบันมี ๕ สำนักด้วยกัน ได้แก่ สำนักหยู สำนักม่อ สำนักเต๋า สำนักการทหาร สำนักกฎหมาย

สำนักหยูหรือสำนักขงจื่อ เป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่นักวิชาการ มีแนวคิดในทางจารีตนิยม ชื่นชมในระเบียบแบบแผนและระบบชนชั้นยุคศักดินาแห่งราชวงศ์โจวตะวันตก สำนักม่อประกอบด้วยจอมยุทธพเนจรจำนวนมาก เป็นคู่แข่งที่สำคัญของสำนักหยู ไม่เห็นด้วยกับสิ่งต่อไปนี้ ความรักที่มีการแบ่งชนชั้น การใช้กำลังยึดครองดินแดนของรัฐอื่น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และการเชื่อถือโชคลางแบบงมงาย สำนักเต๋า มีแนวคิดแบบธรรมชาติและเสรีนิยม เห็นว่าจารีตประเพณีและระเบียบกฎเกณฑ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ได้ช่วยแก้ปัญหา แต่ทำให้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สนับสนุนให้ใช้ชีวิตและกระทำการให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติ สำนักการทหาร เน้นการใช้สติปัญญาในการเข้าสงคราม ต้องศึกษาหาข้อมูลในด้านต่างๆ ได้แก่ การสนับสนุนของประชาชนและผู้คนฝ่ายต่างๆ กำลังของฝ่ายตรงข้าม ภูมิประเทศ อากาศ ความพร้อมของทหาร เป็นต้น สำนักกฎหมาย ให้ความสำคัญกับการใช้กฎหมายแบบเสมอหน้า และเข้มงวดเป็นเครื่องมือในการปกครองและควบคุมประชาชน ไม่เชื่อว่าจารีตประเพณี การอบรม จะทำให้คนดีได้

* ผู้อำนวยการวิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า

Abstract

During the 550 years from 770 B.C. to 221 B.C., the spring and autumn period, Chinese society was in completely chaos. People suffered greatly from frequent wars of territorial expansion. Established institutions and practices were violated and trampled. In order to rescue the people and society from the trouble, many learned people came out to offer their ideas for solving the problem. The schools of thought that were important and had great influence upon the people's live were the Ru, the Mo, the Dao, the Military, and the Legalist.

The Ru or Confucian school of thought was the most popular ideology of the time among the learned people and general masses. Its teachings were conservative in nature. It preached primarily about benevolence, justice, ritual, knowledge, and trust. It held the former Western Zhou Dynasty's rites and conventions as the model of good ethics and practices. The Mo school of thought was the main competitor of the Ru. Its members were composed of mainly knights-errant. They disagreed with the Ru in many aspects. They prefered universal love instead of divided love according to social classes, opposed the use of force to conquer other state, land, and rejected lavish spending on ceremonies, funeral rites, and superstition. The Daoism preached the ideas of naturalism and liberalism. It taught people to understand nature and its laws and to enjoy life by behaving and doing things that concur with the laws of the nature. The Military school of thought taught about using assessment and knowledge before going to war. It told of assessing legitimacy and political support, the weather, geography, the readiness of the armed forces, the enemy's readiness, etc. when waging war. The Legalist school of thought emphasized the use of laws as a tool for government. It preached that the law must be equally applied to all people of the land, and it must be rigorous and enforced effectively. It rejected the idea that education and benevolence would be an effective tool for government.

บทนำ

ในประเทศจีน ยุคที่มีปรัชญาแนวคิดต่างๆ ผุดขึ้นอย่างกว้างขวางหลากหลาย คือยุคชุนชิวจั้นกั๋ว (春秋战国) หรือโจวตะวันออก (๗๗๐-๒๒๑ ปีก่อน ค.ศ.)[๑] อันเป็นช่วงเวลาที่ศูนย์กลางแห่งอำนาจในแผ่นดินจีนอ่อนกำลังลง กฎระเบียบ จารีตประเพณีต่างๆ ถูกทำลายลง ก๊กต่างๆ ไม่เชื่อฟังคำสั่งของราชวงศ์โจว ต่างต่อสู้ทำสงครามแย่งชิงอำนาจกัน ไพร่ฟ้าประชาชนถูกกะเกณฑ์เข้าสู่สมรภูมิรบเพื่อฆ่าฟันให้แตกหักกันไปข้างหนึ่ง ประชาชนบาดเจ็บล้มตายไม่มีเวลาและไม่สามารถทำมาหากินได้อย่างปกติ ไฟสงครามไหม้ลามไปทั่วแผ่นดินจีน ก่อความเดือดร้อนให้กับประชาชนอย่างแสนสาหัสทั่วหน้า[๒]

สำนักปรัชญาที่ก่อตัวขึ้นในยุคก่อนราชวงศ์ฉินรวมประเทศจีนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อ ๒๒๑ ปีก่อน ค.ศ. ตามที่ซือหม่าถัน (司马谈) ผู้พ่อ (ตาย ๑๑๐ ปีก่อน ค.ศ.) และซือหมาเชียน (司马迁) ผู้ลูก (๑๔๕-๘๖ ปีก่อน ค.ศ.) นักประวัติศาสตร์ชาวจีนผู้โด่งดังบันทึกไว้ แยกได้เป็น ๖ สำนักหลัก ได้แก่ ๑. สำนักอินหยาง (阴阳家) สำนักนี้กล่าวถึงจักรวาลโดยแยกสรรพสิ่งเป็น ๒ ขั้ว สัมพันธ์กันและมีปฏิกิริยาต่อกัน ทั้งในลักษณะร่วมมือกันและต่อต้านกัน และก่อเกิดผลเป็นปรากฏการณ์อย่างที่เห็น อิน แทนหญิง หยาง แทนชาย ๒. สำนักหยู (儒家) ๓. สำนักม่อ (墨家) ๔. สำนักหมิงหรือนาม (名家) อภิปรายแยกแยะชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างชื่อ และความเป็นจริง ๕. สำนักกฎหมาย (法家) ๖. สำนักคุณธรรมหรือเต๋า (道家) แต่ก็มีนักประวัติศาสตร์คนอื่น เช่น หลิวซิน (刘歆, ๔๖ ปีก่อน ค.ศ.- ค.ศ. ๒๓) แบ่งสำนักปรัชญาจีนโบราณเป็น ๑๐ สำนัก โดยประกอบด้วย ๖ สำนักข้างต้น และเพิ่มอีก ๔ สำนัก ได้แก่ สำนักแนวดิ่งแนวขวาง (纵横家) มีขอบเขตความสนใจอยู่ในเรื่องการต่างประเทศ สำนักผสมผสานหลายแนวคิด (杂家) สำนักการเกษตร (农家) และสำนักเล่านิทาน (小说家)[๓] แต่ในข้อเขียนนี้จะกล่าวถึงเฉพาะ สำนักหยู สำนักม่อ สำนักเต๋า สำนักการทหารและสำนักกฎหมาย ซึ่งเป็นสำนักคิดที่แพร่หลายและเป็นกระแสหลักของปรัชญาจีนโบราณที่ยังคงมีอิทธิพลในปัจจุบัน

๑. สำนักหยู

"หยู" (儒) แปลว่า คนเรียนหนังสือ หรือนักวิชาการ เป็นสำนักปรัชญาที่เก่าแก่และโดดเด่นที่สุดเรื่อยมาในแผ่นดินจีนตั้งแต่ยุคโบราณถึงปัจจุบัน สำหรับคนจีนโดยทั่วไป ปรัชญาหยู (儒术) นับว่ามีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของพวกเขามากและยาวนานกว่า ๒,๐๐๐ ปี แม้แต่ฉินสื่อหวงตี้ (秦始皇帝) จักรพรรดิผู้เด็ดเดี่ยวและโด่งดังที่สามารถรวบรวมจีนก๊กต่างๆ เข้าเป็นแผ่นดินเดียวกันสำเร็จเป็นคนแรก ๒๒๑ ปีก่อน ค.ศ. และปกครองประเทศจีนถึง ๒๑๐ ปีก่อน ค.ศ. ยังต้องดำเนินนโยบายแบบแข็งกร้าวต่อแนวคิดหยูด้วยการเผาตำราและปราบปรามผู้สืบทอด ความคิดดังกล่าวด้วยการฝังทั้งเป็น (焚书坑儒) เนื่องจากต้องการให้คนจีนละทิ้งแนวคิดหยู ซึ่งเป็นแนวคิดกระแสหลักในสมัยนั้นให้หันมายึดถือแนวคิดนิตินิยมโดยพร้อมเพรียงกัน แต่กระนั้นก็หาได้ประสบความสำเร็จไม่

[๑] Bai Shouyi (白寿彝). **An Outline History of China** (Beijing: Foreign Language Press, 2002), pp. 88-99.

[๒] Chen Jingpan (陈景磐). **Confucius As a Teacher** (Beijing: Foreign Language Press, 1990), pp. 41-43.

[๓] 冯友兰，《中国哲学简史》(天津: 天津社会科学出版社，2010), 第 48-53 页.

สำนักหยู (儒家) ใครเป็นหัวหน้า เนื้อหาคำสอนมีอะไร และทำไมจึงตกเป็นเป้าหมายการทำลายล้างของฉินสื่อหวงตี้ โดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่าไม่มีสาเหตุอะไรเป็นพิเศษที่ทำให้ฉินสื่อหวงตี้บดทำลายคำสอนและลูกศิษย์ลูกหาของสำนักหยู นอกจากกระแสอำนาจนิยมความทะเยอทะยานส่วนบุคคลของผู้นำที่กำลังพัดแรง สำนักหยูโดดเด่นขวางทางกระแสอยู่จึงตกเป็นเป้าหมายของการถูกกระหน่ำทำลายล้าง สำนักหยูมีขงจื่อเป็นเจ้าสำนัก และมีนักปราชญ์เรืองนามอีก ๒ ท่านที่มีส่วนเสริมเติมแนวคิดของปรัชญาหยูให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ ลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้นคือ เมิ่งจื่อและสวินจื่อ[๔]

๑.๑ ขงจื่อ (孔子) ชื่อ "ชิว" (丘)

หมายถึงภูเขาขนาดย่อม เพื่อเป็นการขอบคุณเทพเจ้าแห่งภูเขาที่ประทานลูกมาให้ ตามที่พ่อและแม่ของขงจื่ออธิษฐานขอ ชื่อทางการ **"จุงหนี"** (仲尼) **"จุง"** หมายถึงลูกชายคนที่สอง ส่วน **"หนี"** เป็นชื่อภูเขาที่พ่อแม่ของขงจื่อไปอธิษฐานขอลูก ขงจื่อเกิดเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ๕๕๑ ปีก่อน ค.ศ และละสังขารเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๔๗๙ ปีก่อน ค.ศ. รวมอายุได้ ๗๒ ปี เป็นคนเมืองหลู่ (魯) (ปัจจุบันคืออำเภอชวีฟู่ (曲阜县) มณฑลซันตง (山东省)) ซึ่งเป็นเมืองที่มีทั้งวัฒนธรรมและการดนตรีที่สูงส่ง พ่อชื่อสูเหลียงเฮ้อ (叔梁纥) เป็นนายทหารของเมืองหลู่ แม่เป็นหญิงสาวชาวบ้านธรรมดาชื่อ เหยนเวยไจ้ (颜微在) เป็นภรรยาคนที่สองของพ่อ ขงจื่อเป็นคนฉลาดและรักการเรียน เมื่อมีอายุ ๑๕ ปี ตัดสินใจมุ่งมั่นเล่าเรียน พออายุได้ ๓๐ ปี จัดได้ว่ามีความรู้กว้างขวางลึกซึ้งมาก ดังนั้น จึงมีผู้คนฝากตัวขอเป็นลูกศิษย์จำนวนมาก[๕]

ในยุคชุนชิวช่วงปลาย ไม่เพียงอำนาจการปกครองที่ตกอยู่ในมือขุนนาง แต่การศึกษาก็อยู่ในการควบคุมของขุนนางเช่นกัน ขงจื่อเริ่มเปิดรับลูกศิษย์โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นลูกหลานของขุนนาง ลูกหลานของคนธรรมดาก็ยินดีรับเข้าเป็นศิษย์เช่นกัน ทุกคนมีสิทธิมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา สิ่งนี้เป็นความยิ่งใหญ่ของขงจื่อ แนวทางการสั่งสอนของขงจื่อคือ เน้นในเรื่องการศึกษาพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เพื่อให้ลูกศิษย์มีความรู้ทางวิชาการและธรรมเนียมปฏิบัติ รู้ว่าจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณีได้อย่างไร และจะเป็นคนสง่างามยึดมั่นในความยุติธรรมได้อย่างไร ตามหลักฐานที่มีการบันทึก ขงจื่อมีลูกศิษย์มากถึง ๓,๐๐๐ คนเศษ ในจำนวนนี้ มีถึง ๗๒ คนที่ถือเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต[๖]

ในการสอนลูกศิษย์ ขงจื่อหวังว่าจะมีโอกาสบรรลุถึงเจตนารมณ์ของการ **"ทำให้แต่ละคนรู้จักควบคุมตนเองและฟื้นฟูจารีตประเพณี"** (克己复礼) ในวัย ๕๑ ปี ขงจื่อได้รับการแต่งตั้งจากผู้ครองแคว้นหลู่ให้เป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่นดูแลพื้นที่ ครั้นทำงานในตำแหน่งดังกล่าวได้ ๑ ปี มีผลงานดีเด่น ได้รับการเลื่อนตำแหน่งเข้ามาสู่ส่วนกลางให้มาทำหน้าที่ดูแลเจ้าหน้าที่ด้านการก่อสร้าง ไม่นานต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลบุคลากรด้านการยุติธรรมและการรักษาความสงบเรียบร้อย ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ขงจื่อไม่ใช้กฎหมายอาญา (การลงโทษ) แต่ใช้เมตตาธรรม (仁) เป็นเครื่องมือแก้ไขความประพฤติของชาวบ้าน และใช้จารีตประเพณีในการกำกับควบคุม

---

[๔] 王顺洪，《中国概况》(北京：北京大学出版社，1997), 第 89-93 页.

[๕] นิยม รัฐอมฤต และเฉินเซ่าปอ. **แบบเรียนพื้นฐานปรัชญาจีนโบราณ.** (กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส, ๒๕๕๖). หน้า ๗๕-๗๖

[๖] เพิ่งอ้าง หน้า ๗๖

ชาวบ้าน ผลคือสังคมเมืองหลู่มีความสงบเรียบร้อย ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างมาก แต่ว่าประเทศหลู่ในขณะนั้นอำนาจการปกครองอยู่ในมือของ ๓ ตระกูล ซึ่งมีพฤติกรรมที่เป็นเผด็จการมาก ๓ ตระกูลที่ว่านี้ได้แก่ ตระกูลจี้ (仁) สู (叔) และเมิ่ง (孟) กษัตริย์หลู่ติ่งกง (鲁定公) เป็นเพียงหุ่นเชิด ไม่มีอำนาจที่แท้จริง ขงจื่อผิดหวังมาก ในที่สุดจึงลาออกจากตำแหน่ง ตอนนั้นขงจื่อมีอายุ ๕๕ ปี และได้ใช้เวลาหลังจากนั้นเดินทางท่องไปในดินแดนของประเทศต่างๆ ได้แก่ เว่ย (魏) เฉิน (陈) ซง (宋) ไช่ (蔡) และฉู่ (楚) รวม ๕ ประเทศ เพื่อเผยแพร่แนวคิดของตนในแต่ละประเทศ ขงจื่อได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี แต่ไม่มีผู้นำของประเทศใดรับเอาแนวคิดของท่านไปปฏิบัติ

๔๘๔ ปีก่อน ค.ศ. มหาอำมาตย์ จี้คังจื่อ (季康子) เป็นตัวแทนประเทศหลู่เชิญขงจื่อกลับประเทศ ตอนนั้นขงจื่ออายุ ๖๘ ปีแล้ว หลังจากขงจื่อเดินทางกลับประเทศ แนวคิดในเรื่องการปกครองประเทศของท่านไม่เปลี่ยน แม้ว่ากษัตริย์หลู่ไอกง (鲁哀公) และมหาอำมาตย์จี้คังจื่อ จะไปขอคำปรึกษาอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ได้นำเอาคำปรึกษาที่ได้รับไปปฏิบัติจริงจัง เป็นเพียงการให้เกียรติและยกย่องว่าเป็น **"รัฐบุรุษ"** (国老) เท่านั้น

ตลอดชีวิตการทำงานด้านการศึกษาและเผยแพร่แนวคิด ขงจื่อสอนแต่ไม่เขียน (述而不作) ทั้งนี้ตำราที่ใช้สอนมี ๖ เล่ม ได้แก่ ๑.โคลงกลอน (诗经) ๒.การปกครอง (尚书) ๓.พิธีกรรม (礼记) ๔.ธรรมชาติวิทยา (周易) ๕.ดนตรี (乐经) และ ๖. ประวัติศาสตร์ (春秋) รวมเรียกว่า **"คัมภีร์ ๖ เล่ม"** (六经) ซึ่งเป็นการรวบรวมงานของบุคคลในอดีตในหลายสาขาวิชา

หลังจากขงจื่อเสียชีวิตไปแล้ว บรรดาลูกศิษย์ได้ช่วยกันรวบรวมคำอธิบายของอาจารย์ การถามตอบ และการสนทนากับอาจารย์ในโอกาสต่างๆ จึงให้ชื่อหนังสือนั้นว่า **"หลุนอวี่"** (论语) ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมแนวคิดปรัชญาหยู เทียบได้กับคัมภีร์พระไตรปิฎกของศาสนาพุทธหรือคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ นอกจากนี้ยังมีหนังสือชื่อ **"ทางสายกลาง"** (中庸) ซึ่งเล่ากันว่าหลานของขงจื่อ ชื่อ จื่อซือ (子思) เป็นคนเขียน และ **"มหาวิทยาลัย"** (大学) ซึ่งเล่ากันว่าหนึ่งในลูกศิษย์เอก ๗๒ คน ที่ชื่อว่าจื่อเจิง (子曾) เป็นคนแต่ง หลักการคำสอนที่ขงจื่อสอนนั้น สาระสำคัญมี ๒ หลัก คือ 仁 (เมตตาธรรม) และ 礼 (พิธีกรรม)[๗] กล่าวคือเมตตาธรรมเป็นหัวใจหรือเป้าหมายของปรัชญาส่วนพิธีกรรมเป็นวิธีปฏิบัติในทางการปกครอง

ขงจื่อถือว่าความโกลาหลวุ่นวายในยุคชุนชิวต้นเหตุมาจากการไม่ยึดในบรรทัดฐานคุณธรรมของความเป็นคน ดังนั้น จึงทำให้คุณธรรมของผู้คนตกต่ำ **"กฎเกณฑ์พิธีกรรมถูกละเมิด ดนตรีขาดสุนทรียภาพ"** (礼崩乐坏) หรือบ้านเมือง ไร้ขื่อไร้แป การจะแก้ไขสถานการณ์เลวร้ายเช่นว่า ผู้คนทั้งหลายจำเป็นต้องฝึกฝนเรียนรู้พัฒนาตนเพื่อยกระดับคุณธรรมประจำใจ ในการนี้ต้องใช้หลัก **"เมตตาธรรม"** (仁) เป็นหัวใจของการปลูกฝังอบรม

ในทัศนะของสำนักหยู การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นหน้าที่ที่พึงกระทำสำหรับมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อตัวเราเองด้วย ดังข้อความในหลุนอวี่ที่ว่า **"ประสงค์จะให้ตัวเองดำรงอยู่ได้ ก็จำเป็นต้องช่วยให้คนอื่นดำรงอยู่ได้ด้วย ประสงค์ให้ตัวเองมีชีวิตที่ดี ก็จำเป็นต้องช่วยให้คนอื่นมีชีวิตที่ดีด้วย"**

[๗] เพิ่งอ้าง หน้า ๗๙-๘๐

(己欲立而立人，己欲达而达人。《论语。雍也篇第六》)[๘]

ส่วนพิธีกรรมเป็นวิธีการและหนทางดำเนินการที่สำคัญที่จะนำไปสู่เมตตาธรรม ขงจื่อถือว่าในการดำเนินชีวิตไม่ว่าเป็นเรื่องการปกครองหรือการหาเลี้ยงชีพ จะจัดการอย่างไรกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง ระหว่างพ่อกับลูก และระหว่างสามีกับภรรยา ทั้งหมดนี้ล้วนต้องมีกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่จะมากำหนดสิทธิหน้าที่ในด้านต่างๆ ของแต่ละคนในการดำเนินชีวิตในสังคม นั่นก็คือขึ้นอยู่กับหน้าที่และการกระทำ ทำให้แต่ละคนรู้บทบาทรู้ฐานะของตนก็จะทำให้เกิดระเบียบและบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ สถานการณ์ความเดือดร้อนวุ่นวายของสังคมจีนในขณะนั้น ในทัศนะของขงจื่อ มีสาเหตุต้นตอมาจากกฎกติกา พิธีกรรมถูกละเมิดนั่นเอง ดังนั้นจำเป็นต้องฟื้นฟูกฎ กติกา และพิธีกรรม จึงจะสามารถทำให้สังคมมีระเบียบเข้าสู่ภาวะปกติได้

ในทัศนะของขงจื่อ ประโยชน์ของพิธีกรรมคือ ทำให้เกิดการปรองดอง (礼之用。和为贵。《论语。学而篇第一》) คนที่ไม่รู้กฎเกณฑ์หรือพิธีกรรมไม่สามารถดำรงตนได้ (不知礼，无以立也。《论语。尧曰篇第二十》) อะไรที่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือประเพณีอย่าดู อย่าฟัง อย่าพูด อย่าทำ (非礼勿视，非礼勿听，非礼勿言，非礼勿动。《论语。颜渊第十二》)

นอกจากขงจื่อจะสอนว่าเมตตาธรรมเป็นจริยธรรมสูงสุดของมนุษย์ และพิธีกรรมเป็นนโยบายสูงสุดของฝ่ายปกครองที่จะต้องถือปฏิบัติ ขงจื่อยังสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับ ความซื่อสัตย์สุจริต (义) ปัญญา (智) ความน่าเชื่อถือ (信) การรู้บทบาทหน้าที่ (正名) การกตัญญูรู้คุณ (孝悌) การรักการเรียนรู้ (好学) การเดินสายกลาง (中庸) การรับใช้ชาติ (为政) การพัฒนาตน (修身) และความประพฤติอื่นๆ ที่ควรปฏิบัติ หลักความประพฤติและการปฏิบัติเหล่านี้หลายสิ่งหลายอย่างฝังอยู่ในสายเลือดของคนจีนไม่มากก็น้อย และกลายเป็นบุคลิก ลักษณะของคนจีนที่แตกต่างจากชนชาติอื่น[๙]

๑.๒ เมิ่งจื่อ (孟子)

(๒ เมษายน ๓๗๒ ปีก่อน ค.ศ. – ๒๘๙ ปีก่อน ค.ศ.) แซ่เมิ่ง (孟) ชื่อเคอ (轲) เป็นคนเมืองหลู่เช่นเดียวกับขงจื่อ แต่อยู่ที่อำเภอโจว (邹县) สมัยเด็กชอบเล่นเลียนแบบอากัปกิริยาของผู้คน แม่เป็นห่วงว่าจะเอาดีไม่ได้ จึงต้องย้ายบ้านถึง ๓ ครั้ง (孟母三迁) ไปอยู่ข้างสุสาน ข้างตลาด และข้างโรงเรียนในที่สุด เพื่อให้เมิ่งจื่อได้ใช้ชีวิตเติบโตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดี และมีพฤติกรรมที่น่าพึงปรารถนา งานเขียนที่สำคัญของท่านคือหนังสือที่ชื่อว่า **"เมิ่งจื่อ"** จุดเด่นในคำสอนของเมิ่งจื่อ คือการปกครองโดยเมตตาธรรม (仁政) เน้นประชาชนเป็นเป้าหมายหรือหัวใจของการปกครอง (以人为本) คุณูปการสำคัญที่เมิ่งจื่อมีต่อแนวคิดปรัชญาหยูคือ

๑. สืบทอดและพัฒนาแนวคิดว่าด้วยเมตตาธรรม (仁) โดยประยุกต์เข้ากับการปกครอง เมิ่งจื่อกล่าวว่าในการปกครองบ้านเมือง ประชาชนสำคัญที่สุด พระภูมิเจ้าที่หรือพระแม่โพสพรองลงมา ผู้ปกครอง (เจ้าเมือง) สำคัญน้อยที่สุด (民为贵，社稷次之君为轻) ดังนั้น โดยหลักการที่ว่าประชาชนสำคัญ

[๘] 刘畅(主编).<论语>(长春:北方妇女儿童出版社,2013),第 112-113 页.

[๙] 丁往道.<孔子新评> (北京: 中国文学出版社, 1997), 第 83 页。

ที่สุด ใครสามารถชนะใจประชาชนได้ก็เป็นโอรสแห่งสวรรค์ได้ (天子) ใครเป็นที่โปรดปานของโอรสแห่งสวรรค์เป็นเจ้าครองเมือง (国君) ได้ ใครเป็นที่โปรดปานของเจ้าครองเมืองเป็นเสนาบดี (大夫) ได้ เจ้าครองเมือง (国君) กระทำการเป็นผลเสียต่อบ้านเมือง สามารถเปลี่ยนเจ้าผู้ครองเมืองได้ ในการบูชาพระภูมิเจ้าที่หรือพระแม่โพสพ (社稷) หากเกิดฝนแล้งน้ำท่วม ก็เปลี่ยนพระภูมิเจ้าที่หรือพระแม่โพสพได้ ความเห็นของเมิ่งจื่อเกี่ยวกับการให้ความสำคัญต่อฐานะของประชาชน โดยเสียงของประชาชนแต่งตั้งโอรสแห่งสวรรค์ได้ และการให้บทบาทของประชาชนในการปลดเจ้าผู้ครองเมืองได้ ถือว่าเป็นความคิดที่ก้าวหน้าล้ำยุคมากและเป็นความคิดที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย

ส่วนการปกครองโดยเมตตาธรรมหมายถึงการปกครองที่ผู้ปกครองต้องดูแลให้ประชาชนไม่อดอยากไม่หนาวตาย ผู้สูงอายุมีคนดูแล เด็กมีที่เล่าเรียน เป็นสังคมพอเพียงที่ประชาชนทั่วไปมีที่อยู่อาศัย มีอาชีพเป็นหลักแหล่งมั่นคง(仁政就是主张诸侯统治者以仁爱之心治理国家，建立一个黎民不饥不寒，老有所养，幼有所学，安居乐业的小康社会。)แนวคิดในทำนองนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดประชาธิปไตยในปัจจุบันอย่างมาก ที่ถือประชาชนเป็นใหญ่

๒. สนับสนุนหลักความเชื่อที่ว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนดี (性善论) ความไม่ดีเกิดจากปัจจัยแวดล้อมทำให้มนุษย์ผิดเพี้ยนไปจากธรรมชาติ ยกตัวอย่างคนโดยทั่วไป ถ้าเห็นเด็กตกลงไปในบ่อน้ำย่อมอดสงสารเด็กคนนั้นไม่ได้ ต้องรีบเข้าไปช่วยเหลือให้พ้นอันตราย ทั้งนี้ การช่วยเด็กที่กำลังตกอยู่ในอันตรายถึงชีวิตนั้น ไม่ใช่เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง หรือเพื่อสร้างสัมพันธ์อันดีกับพ่อแม่ของเด็ก หรือเหตุผลประการอื่นๆ แต่ทำไปเพราะเมตตาธรรมที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์โดยธรรมชาตินั่นเอง แนวคิดของเมิ่งจื่อที่เชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ดีนี้ ถือได้ว่าเป็นการมองโลกในแง่ดี และเป็นการยกย่องให้เกียรติชาวบ้านคนเล็กคนน้อย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่เชื่อมั่นในศักยภาพและสติปัญญาของมนุษย์ว่าปกครองตนเองได้ และเป็นระบบการปกครองที่ดีกว่าระบบเผด็จการโดยผู้นำ คำสอนของเมิ่งจื่อถือว่าสอดคล้องกับทิศทางการปกครองของโลกในปัจจุบัน

๑.๓ สวินจื่อ (荀子)

(๓๒๕ ปีก่อน ค.ศ. – ๒๓๘ ปีก่อน ค.ศ.) มีชีวิตอยู่ในยุค **"จั้นกั๋ว"** หรือยุคสงครามแย่งชิงดินแดนกำลังรุนแรง เป็นคนเมืองจ้าว (赵) งานเขียนที่สำคัญคือ **"สวินจื่อ"** คุณูปการที่สวินจื่อมีต่อสำนักหยู[๑๐] ได้แก่

๑. เป็นคนสืบทอดและถ่ายทอดหลักการเรื่องพิธีกรรมหรือจารีตประเพณี (礼) ของสำนักหยู ทั้งนี้จารีตประเพณีของสวินจื่อเป็นคนละอย่างกับของขงจื่อ จารีตประเพณีของสวินจื่อเป็นจารีตประเพณีในยุคสงครามแย่งชิงดินแดน ในขณะที่จารีตประเพณีของขงจื่อเป็นจารีตประเพณีในยุคบ้านเมืองเป็นปกติ ดังนั้น จารีตประเพณีของสวินจื่อจึงพัฒนาไปเป็นกฎหมาย เพื่อควบคุมความประพฤติของผู้คนให้อยู่ในกฎระเบียบของบ้านเมือง ในยามที่บ้านเมืองมีสงคราม การปกครองโดยหลักเมตตาธรรมย่อมไม่เป็นการเพียงพอ ประชาชนต้องทำหน้าที่ทั้งการเพาะปลูกและการสู้รบป้องกันประเทศควบคู่กันไป

๒. มีความเห็นตรงกันข้ามกับเมิ่งจื่อในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ สวินจื่อเชื่อว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนชั่วร้าย (性恶论) มนุษย์เกิดมาก็มีจิตใจใฝ่

[๑๐] Chen Jingpan, op.cit., pp.226-236.

ประโยชน์ มีจิตใจอิจฉาริษยา มีหูมีตาที่ถูกครอบด้วยความโลภ มีความยินดีในเสียงดนตรีและแสงสี ความประพฤติที่ดีงามเกิดจากการฝึกสอนในภายหลัง ถ้าปล่อยมนุษย์ให้เป็นไปตามธรรมชาติก็จะต่อสู้ทำร้ายกันเอง ทำให้สังคมวุ่นวาย ดังนั้น จำเป็นต้องใช้จารีตประเพณีเป็นเครื่องกำกับ เพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวาย

ความเห็นของสวินจื่อข้างต้น ถ้ามองในอีกแง่มุมหนึ่งก็อาจอ้างได้ว่า เพราะความงาม ความไพเราะ ความหอมหวาน ความสุขสบาย เป็นสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีมาชักนำให้มนุษย์มีพฤติกรรมชั่วร้าย ทั้งๆ ที่ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ดี ดังที่เมิ่งจื่อกล่าวอ้างก็เป็นได้

๓. ให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษามากเป็นพิเศษ ข้อเขียนที่มีลีลางดงาม กระชับ และชี้แนะเยาวชนทั้งหลายในเรื่องการศึกษา (劝学) ของท่าน ยังคงเป็นบทเรียนอ่านท่องกันในหมู่นักเรียนมัธยมปลายของจีนยุคปัจจุบัน สวินจื่อแนะว่าการศึกษาต้องจริงจัง ต้องพากเพียร ต้องไม่หยุดศึกษา และต้องศึกษาให้รู้ถึงกฎเกณฑ์หรือเหตุผล ตัวอย่างข้อเขียนของสวินจื่อที่น่าสนใจ เช่น ไม่ขึ้นเขาสูง ไม่รู้ถึงความสูงของฟ้า ไม่อยู่ใกล้หุบเหวลึก ไม่รู้ถึงความหนาของแผ่นดิน ไม่ได้ฟังคำสั่งเสียของบรรพกษัตริย์ ไม่รู้ถึงความใหญ่ยิ่งของความรู้ (不登高山，不知天之高也; 不临深溪，不知地之厚也; 不 闻先王之遗言，不知学问之大也。)

๑.๔ ตุงจุงซู (董仲舒)

(๑๗๙-๑๐๔ ปีก่อน ค.ศ.) นักปราชญ์แห่งสำนักหยูในสมัยราชวงศ์ฮั่น (汉朝) ท่านได้นำเอาหลักคำสอนว่าด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบของคนแต่ละฐานะ อันได้แก่ กษัตริย์ทำหน้าที่อย่างกษัตริย์ ขุนนางทำหน้าที่อย่างขุนนาง พ่อทำหน้าที่อย่างพ่อ ลูกทำหน้าที่อย่างลูก (君君、臣臣、父父、子子。) และหลักคุณธรรมของขงจื่อเกี่ยวกับ เมตตา (仁) สัจจะ (义) จารีต (礼) ปัญญา (智) และศรัทธา (信) มาตีความตามหลักการของคัมภีร์อี้จิง (易经) และเสนอหลักควรปฏิบัติว่าด้วย ๑. ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลต่างฐานะต่างบทบาทกัน ๓ คู่ (三纲) ได้แก่ คู่กษัตริย์กับขุนนาง คู่พ่อกับลูก และคู่สามีกับภรรยา โดยถือว่าฝ่ายแรก ได้แก่ กษัตริย์ พ่อ และสามี เป็นผู้นำ (阳) เรียกว่า **"กัง"** (纲) ส่วนฝ่ายหลัง ได้แก่ ขุนนาง ลูก และภรรยา เป็นผู้ตาม (目) เรียกว่า **"มู่"** (阴) และ ๒. หลักการประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของบุคคล ๕ ประการ (五常) ได้แก่ ๑. หลักเมตตาธรรม (仁) สอนให้คนรักกันและเอื้ออาทรต่อกันฉันท์พี่น้อง ๒. หลักความยุติธรรม (义) สอนให้คนซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกงคนอื่น ไม่เอาเปรียบสังคม ๓. หลักพิธีกรรม (礼) สอนให้ยึดมั่นในกติกาจารีตประเพณี รวมทั้งวิธีปฏิบัติต่อกันในสังคม โดยถือตามจารีตประเพณีของราชวงศ์โจวตะวันตก (西周) เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งขงจื่อถือว่าราชวงศ์โจวตะวันตกเป็นยุคทองของสังคมจีน ๔. หลักเรื่องปัญญาธรรม (智) สอนให้คนหมั่นศึกษาหาความรู้ เพื่อการดำรงตนในสังคมอย่างมีเกียรติ และเพื่อพัฒนาศักยภาพในการดูแลครอบครัวและบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข และ ๕. หลักประการสุดท้าย คือความน่าเชื่อถือหรือศรัทธาธรรม (信) สอนให้คนประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในร่องในรอย จะได้เป็นที่ไว้วางใจของคนอื่น[๑๒]

---

[๑๑] นิยม รัฐอมฤต และเฉิน เซ่าปอ อ้างแล้ว หน้า ๑๑๗

[๑๒] เพิ่งอ้าง หน้า ๙๔

๒. สำนักม่อ

ในยุคที่สำนักหยูก่อตั้งขึ้นมั่นคงเป็นสถาบันและมีลูกศิษย์มากมายนั้นปรัชญาหรือแนวคิดของสำนักม่อ (墨家) ก็เริ่มอุบัติขึ้นตามมาในยุคเดียวกัน และนับว่าเป็นคู่แข่งสำคัญที่สุดของสำนักหยูในสมัยนั้น ผู้นำของสำนักนี้คือม่อจื่อ (墨子, ๔๘๐ ปีก่อน ค.ศ. – ๔๒๐ ปีก่อน ค.ศ.) แซ่ "ม่อ" (墨) ชื่อ "ตี๋" (翟) มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายของยุคชุนชิว (春秋) ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงแตกแยกทางความคิด เป็นคนเมืองซ่ง (宋) เคยศึกษาในสำนักหยูมาก่อน ภายหลังปลีกตัวออกจากสำนักหยู และจัดตั้งสำนักคิดของตนเองขึ้นมา มีลูกศิษย์ที่เป็นคนในอาชีพนักดาบหรือจอมยุทธพเนจร (游侠) เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนระดับล่างที่เป็นอิสรชนรักความยุติธรรม ชอบช่วยเหลือคนอื่น ต่างจากสำนักหยู ซึ่งลูกศิษย์ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ งานเขียนที่สำคัญของสำนักนี้คือหนังสือที่ชื่อว่า **"ม่อจื่อ"**

สาระสำคัญของคำสอนของม่อจื่อมี ๘ ประการ[๑๓] ได้แก่ ๑. ความรักแบบเสมอภาค ไม่แยกเขาแยกเรา (兼爱) ๒. ต่อต้านการทำสงครามรุกราน (非攻) ๓. การเลือกคนดีมีความสามารถไว้ใช้งานโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ (尚贤) ๔. การปกครองต้องมีผู้นำ (尚同) ๕. การใช้จ่ายอย่างประหยัด (节用) ๖.ต่อต้านการจัดงานศพแบบใหญ่โตและไว้ทุกข์ยาวนาน (节葬) ๗.ต่อต้านการดนตรี (非乐) และ ๘. ต่อต้านความเชื่องมงาย (非命)

๑) ความรักแบบเสมอภาค เท่าเทียม เป็นหัวใจของแนวคิดม่อจื่อ ม่อจื่อมองเห็นสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้นว่าวุ่นวายประชาชนเดือดร้อน มีสาเหตุสำคัญมาจากประเทศต่อประเทศ ตระกูลต่อตระกูล บุคคลต่อบุคคล ไม่รักกัน แต่ละฝ่ายแต่ละคนรักตัวเอง ไม่รักคนอื่น ทำความเสียหายให้แก่ฝ่ายอื่น เพื่อแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตัวเอง การลักขโมยก็ดี การรุกรานประเทศอื่นก็ดี ล้วนมีสาเหตุมาจากความไม่รักกัน หรือรักแต่ตัวเอง ไม่รักคนอื่น ไม่รักประเทศอื่นนั่นเอง

๒) ต่อต้านการทำสงครามรุกราน รักษาสันติภาพของมวลมนุษย์ ม่อจื่อเห็นว่าผู้ครองประเทศรักแต่ประเทศของตนเอง ไม่รักประเทศอื่น ดังนั้น จึงไม่มีความละอาย เร่งรัดเสริมกำลังความเข้มแข็งของกองทัพ เพื่อไปรุกรานประเทศอื่น หัวหน้าตระกูลรักแต่ตระกูลของตนเอง ไม่รักตระกูลของคนอื่น จึงไม่ละอายทำการสร้างเสริมกำลังของครอบครัว เพื่อไปแย่งชิงทรัพย์สินของครอบครัวอื่น ยกตัวอย่างกรณีมีคนบุกรุกเข้าไปในสวนของคนอื่น ขโมยผัก ผลไม้ ถือเป็นความผิด จับได้ต้องลงโทษ ถ้าขโมยสัตว์เลี้ยง เช่น ไก่ หมา หมู มีความผิดมากกว่าขโมยผักผลไม้ ขโมยวัวขโมยม้า มีความผิดมากกว่าขโมยไก่ หมา หมู ถ้าถึงขั้นฆ่าเจ้าทรัพย์ก็ยิ่งมีความผิดหนักขึ้นไปอีก การกระทำเช่นนี้คนที่มีคุณธรรมทั้งหลายย่อมเห็นได้ว่าไม่ถูกต้อง ทำความเสียหายร้ายแรงให้กับคนอื่น แต่ครั้นเป็นกรณีรุกรานบ้านเมืองของคนอื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง กลับไม่มีใครตำหนิการกระทำที่ชั่วร้ายนั้น ตรงกันข้าม กลับยกย่อมว่าเป็นความเก่งกาจสามารถ

๓) การคัดเลือกคนเข้าทำงาน ม่อจื่อเสนอให้ผู้ปกครองเลือกคนที่มีคุณธรรม ความรู้ความสามารถไว้ใช้งาน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ใครทำงานเป็นให้เลือกคนนั้นแทนการเลือกคนตามเทือกเถาเหล่าก่อ ในประเด็นนี้ ม่อจื่อมีข้อสงสัยว่าทำไมผู้ปกครองจึงมองไม่เห็นแนวทางดังกล่าว ในเมื่อผู้ปกครองทำพิธีบูชา พระภูมิเจ้าที่หรือพระแม่โพสพ ปกครองประเทศโดยหวังให้ประเทศดำรงคงอยู่ยืนยาว ทำไมจึงมอง

[๑๓] เพิ่งอ้าง หน้า ๑๐๒-๑๐๓

ไม่เห็นว่าคนดีมีความสามารถคือฐานรากของการปกครองเล่า ฐานรากประการนี้มีที่มาจากอะไร คำตอบคือมาจากหลักการที่ว่าใช้คนมีคุณธรรมสูงส่งมีความฉลาดปกครองคนโง่คนต่ำทราม การปกครองประเทศก็จะดำเนินไปได้ด้วยดี ตรงกันข้าม ถ้าใช้คนโง่คนต่ำทรามปกครองคนดีมีคุณธรรมมีความฉลาด บ้านเมืองก็จะวิบัติวุ่นวาย ดังนั้น การปกครองโดยเลือกคนมีคุณธรรมมีความรู้ความสามารถจึงเป็นหลักการพื้นฐานของการปกครอง

๔) การปกครองต้องมีผู้นำ ม่อจื่อชี้ให้เห็นว่าในยุคที่ยังไม่มีโอรสแห่งสวรรค์ ผู้คนต่างมีความเห็นเป็นของตนเอง ร้อยคนร้อยความเห็น แต่ละคนต่างก็คิดว่าความเห็นของตนถูกต้อง ความเห็นของคนอื่นไม่ถูกต้อง ด้วยเหตุดังกล่าวบ้านเมืองจึงวุ่นวายโกลาหลเปรียบเสมือนฝูงสัตว์ฝูงนก ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างเจ้าและขุนนาง ระหว่างผู้ใหญ่และผู้น้อย ไม่มีธรรมเนียมปฏิบัติระหว่างพ่อและลูก ระหว่างพี่และน้อง ดังนั้น สังคมจึงโกลาหลวุ่นวาย การมีโอรสแห่งสวรรค์ก็เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความร่มเย็นของสังคม ดังนั้น ผู้คนจึงเลือกคนดีมีความรู้ ฉลาดและมีความสามารถในการพูด แต่งตั้งเป็นโอรสแห่งสวรรค์ เพื่อให้เขาทำหน้าที่สร้างเอกภาพทางความเห็นของผู้คนทั้งหลาย ทั้งนี้ เพื่อความร่มเย็นร่วมกันของประชาชนทั้งหลาย

๕) การใช้จ่ายอย่างประหยัด ต่อต้านการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สนับสนุนการทำงานอย่างขยันขันแข็ง เจ้าเมืองที่ประสงค์ให้บ้านเมืองได้รับการดูแลไม่ปรารถนาความโกลาหลวุ่นวาย ถ้าเช่นนั้น การสร้างที่อยู่อาศัย การใช้จ่ายในส่วนที่เกี่ยวกับเสื้อผ้า อาหารการกิน การสร้างเรือและรถ การเลี้ยงดูนางห้ามหรือภรรยาน้อย ทั้ง ๕ ประการนี้ล้วนต้องทำอย่างประหยัด คนที่ประหยัดจะเจริญรุ่งเรือง คนที่ฟุ่มเฟือยจะล้มละลาย

๖) ต่อต้านการจัดงานศพแบบใหญ่โตและไว้ทุกข์ยาวนาน ม่อจื่อ บอกว่าบรรพกษัตริย์ที่ประเสริฐจัดการงานศพโดยใช้เสื้อผ้า ๓ ชิ้นเพื่อให้พอเพียงสำหรับการห่อหุ้มศพและกระดูกที่เน่าเปื่อยอยู่ภายในใช้โลงศพทำด้วยไม้หนา ๓ นิ้ว เพียงพอสำหรับบรรจุศพที่เน่าเปื่อยอยู่ภายใน ขุดหลุมศพลึกไม่ถึงทางน้ำชั้นล่างและไม่ตื้นเกินไปจนทำให้กลิ่นเน่ากระจายออกมาก็เป็นการพอเพียงแล้ว ผู้ตายได้รับการฝังแล้ว และคนเป็นไม่ต้องไว้ทุกข์ยาวนาน

๗) ต่อต้านดนตรี ต่อต้านการหลงใหลในกิจกรรมการดนตรี เสนอให้ประหยัดกำลังคนและวัสดุ เจ้าเมืองที่ชื่นชอบกิจกรรมการดนตรีและชอบฟังดนตรี จะไม่สามารถออกว่าราชการได้แต่เช้า และไม่สามารถเลิกว่าราชการดึก การทำราชการในลักษณะดังกล่าวจะทำให้บ้านเมืองวุ่นวายเดือดร้อน พระภูมิเจ้าที่หรือพระแม่โพสพซึ่งทำหน้าที่คุ้มครองประเทศก็จะตกอยู่ในอันตรายและล้มละลาย

๘) ต่อต้านความเชื่องมงาย สนับสนุนให้ทุกคนต้องขยันพากเพียร ไม่เชื่อในเรื่องชะตากรรม ความเชื่องมงาย ไม่ขยันทำงานจะทำให้ประเทศล่มจม หากทุกคนไม่เชื่องมงาย ขยันทำงานจะทำให้ประชาชนมีกินมีใช้ ประเทศเจริญรุ่งเรือง

จากประเด็นในเรื่องความรักแบบเสมอภาค การใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่หลงใหลในการดนตรี ไม่จัดงานศพแบบฟุ่มเฟือย ไม่ไว้ทุกข์ยาวนาน ไม่เชื่อในชะตาชีวิต ชี้ให้เห็นว่าเป็นปรัชญาแนวคิดที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้ามกับแนวคิดคำสอนของสำนักหยู ไม่มากก็น้อยที่เน้นความรักแบบมีชนชั้น มีพรมแดน เน้นพิธีกรรมจารีตประเพณี ดนตรี ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ปฏิบัติได้เฉพาะคนมีฐานะ คนจน คนชั้นล่าง เข้าไม่ถึง และไม่ได้รับประโยชน์จากแนวคิดดังกล่าว แนวคิดของสำนักม่ออาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดของคนชั้นล่าง

เน้นความเสมอภาค ความพอประมาณ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของแนวคิดสังคมนิยม คือการมีสุขร่วมกันเสพ มีทุกข์ร่วมกันต้าน (有福同享，有祸同当) และเป็นต้นแบบขององค์การสหประชาชาติที่เน้นความเป็นสากล รักในเพื่อนมนุษย์โดยไม่เลือกผิวพรรณ และต่อต้านสงครามรุกรานประเทศอื่น ซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์ยากของประชาชนคนเดินดิน

ข้อสังเกต ข้อเสนอของม่อจื่อนับว่าทันสมัยอย่างยิ่ง คือ เรื่องการสรรหาคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถไว้ใช้งาน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ นับว่าสอดคล้องกับหลักคุณธรรมในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในโลกปัจจุบันอย่างยิ่งและถือว่าเป็นจุดแข็งของระบบราชการจีนที่ทำให้สามารถจรรโลงระบบการปกครองมาได้อย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

๓. สำนักเต๋า

อีกสำนักคิดหนึ่งที่มีความโดดเด่นอย่างยิ่งและเป็นดาวประดับฟ้าเมืองจีนตลอดมาคือ สำนักเต๋า (道家) ที่มีความคิดไปในทางธรรมชาตินิยมและเสรีนิยม (自然自在) อิทธิพลของปรัชญาเต๋าต่อคนจีนอาจไม่กว้างขวางเท่าปรัชญาของสำนักหยู แต่แนวคิดสำนักเต๋าเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ศิลปินและนักวิชาการ แนวคิดเต๋าทำให้ปรัชญาจีนมีความลึกซึ้งและความงดงามมากขึ้น นักปรัชญาที่เด่นดังในสำนักนี้ได้แก่ เหลาจื่อ (老子) และจวงจื่อ (庄子)[๑๔]

๓.๑ เหลาจื่อเป็นคนก๊กฉู่ (楚)

บ้านอยู่อำเภอขู่ (苦县) (ปัจจุบันคืออำเภอลู่อี้ ((鹿邑县) ในมณฑลเหอหนาน) แซ่หลี่ (李) ชื่อเอ่อ (耳) ชื่อทางการคือ ตัน (聃) เป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกับขงจื่อ บ้างก็ว่ามีอายุแก่กว่าขงจื่อราว ๒๐ ปี เหลาจื่อเคยทำงานเป็นเจ้าหน้าที่หัวหน้าห้องสมุดของราชวงศ์โจวตะวันออกที่เมืองลั่วหยาง (洛阳) เป็นคนชอบอ่านหนังสือ มีความรู้ลึกซึ้งกว้างขวาง และชอบขบคิดปัญหาลึกซึ้ง แม้แต่ขงจื่อในช่วงเดินทางเยือนก๊กต่างๆ ก็ยังไปขอความรู้จากเหลาจื่อ และชื่นชมในความรอบรู้ของเหลาจื่อ ในวัยชรา เหลาจื่อถูกกดดันให้ออกจากงานเนื่องจากความขัดแย้งภายในราชวงศ์ จึงเดินทางออกจากเมืองไปเก็บตัวอยู่ในไพรพนาและไม่ปรากฏตัวอีกเลย[๑๕]

งานเขียนที่สำคัญของเหลาจื่อคือ เต้าเตอะจิง (道德经) ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา ๘๑ บท แต่ละบทมีความยาวไม่มากนัก นับจำนวนตัวอักษรรวมได้กว่า ๕๐๐๐ คำ งานเขียนชิ้นนี้ในบางบทใช้ภาษาได้งดงามสั้น กระชับ และสัมผัสเสียง เช่น บทที่ ๑ มีความว่า 道可道，非常道；名可名，非常名。无名，天地之始也；有名，万物之母。[๖] เต๋าเตอะจิงมีสาระสำคัญดังนี้

๑. เต๋าเป็นที่มาของสรรพสิ่ง (道是万物之宗) ไม่มีรูปลักษณ์ มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ไม่มีเสียง ไม่มีรส เป็นสภาวะที่มัวๆซัวๆ ไม่สามารถอธิบายได้ ไม่ขึ้นกับกาลเวลาและอยู่ในสภาพเช่นนั้นชั่วกาลนาน

๒. ขัดแย้งตรงกันข้าม (矛盾对立，互相转化) เปลี่ยนแปลงไปมา ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างขัดแย้งและตรงกันข้าม เช่น มีกับจน ยากกับง่าย ยาวกับสั้น สูงกับต่ำ หน้ากับหลัง สวยกับขี้เหร่ แข็งกับอ่อน ใหญ่กับเล็ก ฉลาดกับโง่ ทุกสิ่งทุกอย่างแสวงหาความอยู่รอด และความเจริญเติบโต และท่ามกลางการแสวงหาความอยู่รอดก็เป็นการก้าวเดินสู่ความตาย ความสูญสลาย การใช้สติปัญญา พละกำลัง

[๑๔] เพิ่งอ้าง หน้า ๙๗-๑๐๐
[๑๕] เพิ่งอ้าง หน้า ๑๓๖-๑๓๗
[๑๖] เพิ่งอ้าง หน้า ๑๓๘

การแย่งชิงก็เพื่อหวังความสุข แต่การกระทำดังกล่าวก็อาจนำมาซึ่งความทุกข์ร้อน ในความทุกข์ร้อนนั้นก็มีความสุข รวมอยู่ด้วย ในความสุขนั้นก็เป็นบ่อเกิดของความทุกข์ด้วย

๓. ทำโดยไม่ต้องทำ ปล่อยตามธรรมชาติ (无为而治，顺其自然) ธรรมชาติคือธรรมชาติ ไม่มีเป้าหมาย ไม่รับการควบคุมจากใคร ทุกสิ่งทุกอย่างก่อเกิด เจริญเติบโต ล้วนแล้วเป็นไปตามธรรมชาติ การปกครองประเทศก็เช่นกัน ผู้ปกครองที่ฉลาดทำเฉพาะสิ่งที่เป็นหลักการใหญ่ ทำในสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรแทรกแซงในทุกเรื่อง หากปฏิบัติได้อย่างที่ว่า ชาวประชาก็จะเคารพเชื่อฟัง การปฏิบัติอย่างที่ว่าเท่ากับเป็นการทำโดยไม่ต้องทำ ปล่อยไปตามธรรมชาติ หลักการข้อนี้ อดัม สมิธ (Adam Smith) ได้นำไปประยุกต์กับระบบเศรษฐกิจ และสร้างแนวคิดทางเศรษฐกิจที่เลื่องชื่อ คือระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ใช้แนวคิดแบบควบคุมโดยไม่ต้องควบคุม

๔. ไม่แย่งชิง แสวงหาความเงียบสงบ (以世无争，清静求安) มนุษย์ควรที่จะมีความอดทน ปล่อยวาง พอใจต่อสถานภาพที่เป็นอยู่ ไม่ควรแย่งชิงแสวงหาชัยชนะ เหลาจื่อมองว่า เล็กและอ่อนนุ่มคือสภาพที่จะเจริญเติบโตต่อไป ถ้าใหญ่โตแข็งแรงก็จะห่างจากความตายไม่ไกลนัก คนหยาบกระด้างไม่มีใครตายดี ในโลกนี้ น้ำเป็นสิ่งที่อ่อนที่สุด แต่สามารถชอนไชทะลุทะลวงสิ่งที่แข็งกว่าได้ ไม่มีใครสามารถเอาชนะน้ำได้ ดังนั้น อ่อนสามารถชนะแข็ง อ่อนโยนปราบแข็งกระด้างได้ คุณสมบัติอย่างน้ำคือสิ่งที่ใกล้เคียงหลักการของเต๋า มนุษย์ก็ควรปฏิบัติตัวเหมือนเช่นว่านั้น

๓.๒ จวงจื่อ

(๓๖๙ ปีก่อน ค.ศ. – ๒๘๖ ปีก่อน ค.ศ.) แซ่จวง (庄) ชื่อโจว (周) เกิดในยุคจั่นกั๋ว (战国) เป็นคนก๊กซ่ง (宋) (ปัจจุบันเป็นอำเภอซังชิว (商丘县) ในมณฑลเหอหนาน) เคยเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยในพื้นที่ดูแลสวนป่า มีความเป็นอยู่ยากจน แต่ก็เป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่ งานเขียนที่สำคัญคือหนังสือชื่อ **"จวงจื่อ"** เนื้อหาของหนังสือเป็นการเล่านิทานเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับคนและสัตว์ที่มีเนื้อหาเป็นการสอนคุณธรรมจริยธรรม (寓言故事) เพื่อสื่อสารปรัชญาแนวคิดของจวงจื่อ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูงมาก บางกรณียากต่อการเข้าใจ ตัวอย่างของนิทานในหนังสือจวงจื่อที่รู้จักกันแพร่หลาย เช่น เรื่อง **"จวงโจวฝันว่าเป็นผีเสื้อ"** (庄周梦蝶) ซึ่งสะท้อนความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของจวงจื่อ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับพฤติกรรมของลิงในนิทานเรื่อง **"เช้าสามเย็นสี่"** (朝三暮四) ซึ่งสะท้อนความไม่แตกต่างระหว่างการให้ลูกเกาลัก (栗子) แก่ลิง ไม่ว่าจะเป็นเช้าสี่ผลเย็นสามผล หรือเช้าสามผลเย็นสี่ผล รวมแล้วไม่ต่างกัน แต่สามารถทำให้ลิงพอใจหรือไม่พอใจได้เพราะความไม่รู้ในข้อเท็จจริงสุดท้าย หรือมองแต่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า

เรื่อง **"คนซ่งชื่อเฉาซัง"** (宋人曹商) ก็เป็นวิธีการสั่งสอนคนที่คุยโวโอ้อวดของจวงจื่อที่น่าสนใจ เรื่องนี้มีความว่า เฉาซังได้เที่ยวคุยโวโอ้อวดว่าเป็นทูตไปประเทศฉิน เจ้าประเทศฉินประทานรถมาให้ ๑๐๐ คัน มาวันหนึ่ง เฉาซังมาหาจวงโจวและคุยโวเรื่องดังกล่าว จวงโจวได้ยินเข้ากลับหัวเราะเยาะและกล่าวว่า ฉันได้ยินมาว่าเจ้าของประเทศฉินล้มประชวรต้องการหาหมอมารักษาโรค ใครล้างแผลเน่าได้ให้รถ ๑ คัน ใครเลียแผลเน่าได้ให้รถ ๕ คัน ทำงานยิ่งต่ำทรามเท่าใดยิ่งได้รถมากเท่านั้น จวงจื่อถามเฉาซังว่า

ท่านช่วยเจ้าประเทศฉินเสียแผลเน่ากี่ครั้งกันแน่จึงได้รถมามากปานนั้น

หนังสือ **"จวงจื่อ"** มีสาระสำคัญคือกล่าวถึงการใช้ชีวิตที่สุขสบายคือการทำตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ (顺其自然) ไม่แสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ ไม่ผูกมัดตัวเองด้วยหน้าที่การงาน ปล่อยตัวตามสบาย (逍遥) ไม่ยอมรับหลักเรื่องความขัดแย้งตรงกันข้าม (齐物) อย่างที่เหลาจื่อกล่าวอ้าง[๑๗]

ในทัศนะของจวงจื่อ ในโลกนี้ไม่มีอะไรที่สามารถบอกได้ว่า ใช่หรือไม่ใช่ ดีหรือไม่ดี เช่น ลิงนอนอยู่บนต้นไม้ มีความสุขสบายดี แต่คนอาจรู้สึกว่าอันตรายไม่ปลอดภัย คนนอนในห้องรู้สึกว่าปลอดภัย สุขสบายดี แต่ลิงอาจมีความรู้สึกทนไม่ได้ หรือเรื่องหอมกับเหม็น สุนัขกินอุจจาระว่าหอม แต่คนรู้สึกว่าอุจจาระเหม็นมาก เต๋าในความคิดของจวงจื่อ ไม่มีขอบเขต ขอบเขตเป็นเรื่องคนนึกเอาเอง ความแตกต่างเป็นเรื่องที่คนจินตนาการขึ้นมาเอง เนื่องจากว่ามีความแตกต่างและมีขอบเขตจำกัด จึงเป็นที่มาของความงาม ความน่าเกลียด ใช่ ไม่ใช่ ถูก แพง เนื่องจากมีขนาดเล็กใหญ่ปริมาณมากน้อย ความสำเร็จความพ่ายแพ้ จึงเกิดการต่อสู้แย่งชิง ต่างคนต่างแย่งที่จะบอกว่าตัวเองถูกต้อง คนอื่นผิด แท้ที่จริงแล้ว สรรพสิ่งล้วนเหมือนกัน ทางที่ดีอย่าไปแบ่งแยก อย่าไปรับรู้ อย่าไปแทรกแซง

จวงจื่อเปรียบเทียบชีวิตคนเหมือนอยู่ในสนามยิงเป้า ทำอย่างไรจึงจะรอดพ้นจากคมธนู วิธีที่ทำให้รอดพ้นคมธนูคืออย่าทำตัวให้มีประโยชน์ ทำตัวให้เล็กเข้าไว้ จะได้ไม่ถูกทำร้ายทำลาย ไม้ยิ่งโตเท่าใดก็ยิ่งถูกโค่นล้มเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะต้นโต ใช้ประโยชน์ได้มาก แต่ถ้าต้นเล็ก ใช้ประโยชน์ได้น้อย ก็จะไม่ถูกโค่น ประการถัดไปคือ จะต้องละลืมความเป็นตัวตน การละลืมความเป็นตัวตนก็คือไม่รับการแทรกแซงหรือรับอิทธิพลจากภายนอก ถ้าตัดความเป็นตัวตนได้ ก็จะสามารถดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติได้ ชีวิตก็จะมีอิสระเต็มที่ และยืนยาว แนวคิดของจวงจื่อนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดของพวกโยคีของอินเดีย ที่หลีกลี้สังคม ดำรงชีพอย่างโดดเดี่ยว สมถะ อยู่ตามถ้ำหรือตามป่าเขา

๔. สำนักการทหาร

สำนักคิดที่ดูเหมือนว่าไม่เกี่ยวกับปรัชญาแนวคิดอะไรเลยคือสำนักยุทธศาสตร์การทหาร แต่ในความเป็นจริงเป็นแนวคิดที่เต็มไปด้วยปรัชญาและปัญญา แนวคิดยุทธศาสตร์การทหารเกิดขึ้นในยุคชุนชิวจั่นกั๋ว หรือยุคสังคมแตกแยกทางความคิดและสงครามแย่งชิงอำนาจแย่งชิงดินแดนเกิดขึ้นเป็นประจำ นักคิดในสำนักนี้คนสำคัญได้แก่ ซุนอู่ (孙武) อู๋ชี่ (吴起) และซุนปิ้น (孙膑) แนวคิดด้านยุทธศาสตร์การทหารนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ในด้านการทหารแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อกิจการด้านอื่นอีกด้วย เช่น การปกครอง การบริหาร การเศรษฐกิจ

สำหรับซุนอู่[๑๘] ซึ่งเป็นนักการทหารที่โดดเด่นที่สุด (เกิด ๕๓๕ ปีก่อน ค.ศ.)

แซ่ซุน ชื่ออู่ เป็นชาวฉี บิดาเป็นนายทหารของก๊กฉี ซุนอู่สนใจศึกษาเรื่องการทหารมาแต่อายุยังน้อย รวมทั้งเคยบัญชาการการรบด้วยตัวเองมาก่อน งานเขียนของเขาที่เลื่องลือมากคือ ตำราพิชัยสงคราม ซุนอู่ (孙武兵法) ตำราของเขาไม่เพียงแพร่หลายในประเทศจีน แต่ยังแพร่หลายและมีอิทธิพลไปทั่วโลกด้วย

---

[๑๗] 孙雍长 注译, <庄子> (广州: 花城出版社, 2000), 第 1-36 页.

[๑๘] เพิ่งอ้าง หน้า ๑๐๓-๑๐๔

ตำราพิชัยสงครามซุนอู่ประกอบด้วยตัวอักษร ๕,๙๐๐ คำจำแนกเป็นบทต่างๆ ได้ ๑๓ บท ได้แก่ ๑. บทว่าด้วยการวางแผน ๒. บทว่าด้วยการทำสงคราม ๓. บทว่าด้วยอุบายเชิงรุก ๔. บทว่าด้วยลักษณะการยุทธ์ ๕. บทว่าด้วยยุทธานุภาพ ๖. บทว่าด้วยกลลวง ๗. บทว่าด้วยการสัประยุทธ์ ๘. บทว่าด้วยความผันแปรเก้าประการ ๙. บทว่าด้วยการเดินทัพ ๑๐. บทว่าด้วยลักษณะภูมิประเทศ ๑๑. บทว่าด้วยพื้นที่เก้าลักษณะ ๑๒. บทว่าด้วยการโจมตีด้วยไฟ และ ๑๓. บทว่าด้วยการใช้จารชน[๑๙]

ในบทแรกของตำรา ซุนอู่สามารถสร้างความสนใจให้กับผู้อ่านอย่างไม่น่าเชื่อ เขากล่าวว่าสงครามเป็นความเป็นความตายของบ้านเมือง จะโดดเข้าสู่สงครามโดยไม่ประเมินปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของการทำสงครามและปัจจัยแวดล้อมไม่ได้ การประเมินในทัศนะของซุนอู่มี ๕ ปัจจัยด้วยกันที่ต้องดำเนินการ ได้แก่ มรรค (道) ฟ้า (天) ดิน (地) นายทหาร (将) และกฎระเบียบ (法)

- มรรค หมายถึงความเห็นพ้องต้องกันของคนในชาติและของกษัตริย์ที่จะร่วมจิตร่วมใจกระทำการ สามารถร่วมเป็นร่วมตาย ไม่กลัวความยากลำบาก
- ฟ้า หมายถึงวันเวลากลางวันกลางคืน ภูมิอากาศและฤดูกาล เช่น ฝนตกแดดออก หนาวเย็น ร้อนระอุ
- ดิน หมายถึงเส้นทางใกล้หรือไกล สภาพของพื้นที่เป็นภูเขาหรือที่ราบสนามรบกว้างหรือแคบ รูปลักษณ์ของพื้นที่เป็นคุณหรือเป็นโทษ
- นายทหาร หมายถึงสติปัญญาความสามารถของนายทหาร การให้รางวัลและการลงโทษ มีความเชื่อมั่น รักใคร่ห่วงใยกำลังพล เด็ดขาดกล้าหาญ มีคุณธรรม
- กฎระเบียบ หมายถึงการจัดระเบียบระบบกองทัพ ขอบเขตข้อกำหนดความรับผิดชอบของเหล่าทหาร ระบบการจัดการและการควบคุมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในด้านการทหาร

สถานภาพทั้ง ๕ องค์ประกอบที่ว่านี้ นายทหารและผู้นำประเทศไม่รู้ไม่ได้ หากรู้และเข้าใจอย่างสมบูรณ์การทำศึกก็มีโอกาสชนะ แต่ถ้าสถานการณ์เป็นตรงกันข้ามก็อาจพ่ายแพ้

นอกจากนี้ ซุนอู่ยังได้ฝากคำคมที่นักการทหาร นักการเมือง หรือนักธุรกิจ ต่างก็ชื่นชอบ คือคำกล่าวที่ว่า **"ผู้ที่รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งไม่รู้แพ้ ไม่รู้เขาแต่รู้เรา ชนะ ๑ แพ้ ๑ ไม่รู้เขา ไม่รู้เรา การรบแต่ละครั้งมีแต่แพ้"**

๕. สำนักกฎหมาย

สำนักกฎหมาย[๒๐] (法家) จัดได้ว่าเป็นสำนักคิดที่มีอิทธิพลมากต่อสังคมจีน จัดได้ว่าเป็นแนวคิดกระแสหลักแนวคิดหนึ่ง นอกจากหยูและเต๋า เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคจั่นกั๋วหรือยุคสงครามแย่งชิงดินแดน เป็นยุคที่บ้านเมืองไม่ปรกติ วุ่นวาย เป็นยุคต้นของระบบศักดินาในจีน เป็นยุคของการพัฒนาจากการปกครองโดยจารีตประเพณีไปสู่การปกครองโดยกฎหมาย ก๊กทั้งหลายได้มีการเขียนกฎหมายขึ้นมาเป็นกติกาในการ

[๑๙] อธิคม สวัสดิญาณ และอดุลย์ รัตนมั่นเกษม แปล. **พิชัยสงครามซุนวู.** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขุนเขา, ๒๕๔๐).

[๒๐] นิยม รัฐอมฤต และเฉิน เซ่าปอ อ้างแล้ว หน้า ๑๗๓-๑๙๗

ปกครองมากมาย โดยเฉพาะในยุคราชวงศ์ฉินมีการประกาศใช้กฎหมายดังต่อไปนี้ กฎหมายว่าด้วยนา รัษฎากร การเกณฑ์แรงงาน กิจการทหาร โจรลักขโมย นักโทษ การจับกุม เครื่องกล ทะเบียนบ้าน การก่อสร้างเบ็ดเตล็ด เป็นต้น

นักคิดที่สำคัญในสำนักนี้มีมากมาย เริ่มตั้งแต่ก่วนจง (管仲, ๗๒๕-๖๔๕ ปีก่อน ค.ศ.) หลี่ขุย (李悝, ๔๕๕-๓๙๕ ปีก่อน ค.ศ.) เซิ่นเต้า (慎到, ๓๙๕-๓๑๕ ปีก่อน ค.ศ.) ซังยัง (商鞅, ๓๙๐ ปี – ๓๓๘ ปีก่อน ค.ศ.) เซินปู้ไห้ (申不害, ๓๘๕-๓๓๗ ปีก่อน ค.ศ.) หลี่ซือ (李斯, ๒๘๐-๒๐๘ ปีก่อน ค.ศ.) และหันเฟย (韩非, ๒๘๐ – ๒๓๓ ปีก่อน ค.ศ.) โดยเฉพาะหันเฟย เป็นบุคคลในสำนักนี้ที่โดดเด่นมาก

หันเฟยเป็นทายาทของเจ้าผู้ครองก๊กหัน (韩)[๒๑] เขาเสนอแนะผู้ปกครองก๊กหันให้ใช้วิธีการปกครองโดยกฎหมาย แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง การปฏิรูปการปกครองจากระบบจารีตประเพณีสู่ระบบกฎหมายเป็นกระแสในยุคสงครามแย่งชิงดินแดน เริ่มด้วยนักปฏิรูปที่ชื่อหลี่ขุย (๔๕๕ – ๓๙๕ ปีก่อน ค.ศ.) แห่งก๊กเว่ย เขียนคัมภีร์กฎหมายและได้มีการนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปการปกครองของก๊กดังกล่าว ต่อมาอู๋ชี่ (吴起, ๔๔๐ – ๓๘๑ ปีก่อน ค.ศ.) แห่งก๊กฉู่ ทำการปฏิรูปการปกครองไปสู่ระบบการปกครองโดยกฎหมาย ซังยัง แห่งก๊กฉินทำการปฏิรูปการปกครองสู่การปกครองโดยกฎหมาย นอกจากนี้ ยังมีนักปฏิรูปแนวนี้คนอื่นๆ แต่ในบรรดาปราชญ์แห่งสำนักคิดแนวกฎหมายทั้งหลาย หันเฟยจัดได้ว่ามีชื่อเสียงมากที่สุด ตำราการปกครองของเขาเป็นที่ชื่นชอบของเจ้าผู้ครองก๊กฉินอย่างมาก และก๊กฉินได้นำไปใช้ และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งให้กับก๊กฉิน จนก๊กฉินสามารถปราบปรามก๊กต่างๆ และรวบรวมก๊กเหล่านั้นเข้ามาอยู่ใต้อำนาจการปกครองของก๊กฉิน และเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมดินแดนต่างๆ ของประเทศจีนให้เป็นหนึ่งเดียว

จุดเด่นของแนวคิดหันเฟยในเรื่องการปกครองโดยกฎหมายคือ เขาเห็นว่า กฎหมาย (法) ศิลปะ (术) และอำนาจ (势) เป็นสิ่งที่ต้องใช้แบบผสมผสานกัน หันเฟยเห็นว่านักคิดแนวกฎหมายคนอื่นๆ เช่น เซินปู้ไห้เห็นความสำคัญของศิลปะ แต่ไม่เห็นความสำคัญของกฎหมาย ซังยังเห็นความสำคัญของกฎหมาย แต่ไม่เห็นความสำคัญของศิลปะ หันเฟยเห็นว่าในการปกครองจะต้องประยุกต์รวมทั้ง ๓ อย่างเข้าด้วยกัน เขาเสนอว่าในการปกครองประเทศทุกคนจะต้องเคารพกฎหมาย ใครละเมิดกฎหมายจะต้องถูกลงโทษ จะมีข้อยกเว้นอยู่เหนือกฎหมายก็เฉพาะโอรสแห่งสวรรค์เท่านั้น ในประเด็นนี้ถือว่าก้าวหน้าล้ำยุคมาก กล่าวคือทุกคนเสมอกันในทางกฎหมาย ต่างจากยุคก่อนหน้านี้ กฎหมายใช้กับประชาชนเท่านั้น ไม่ใช้กับขุนนางข้าราชบริพาร

หันเฟยแยกระหว่างข้อห้ามกับบทลงโทษ จะต้องเขียนให้ชัดเจน การรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางจะต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือ เขาเสนอว่า การปกครองนอกจากต้องอาศัยกฎหมายแล้ว ยังต้องอาศัยศิลปะอีกด้วย ศิลปะเป็นวิธีการของผู้นำในการควบคุมข้าราชการ กฎหมายเป็นเรื่องเปิดเผย แต่ศิลปะเป็นเรื่องที่แฝงอยู่ในตัวคน ผู้นำที่มีศิลปะก็จะสามารถผูกขาดอำนาจ นอกจากกฎหมายและศิลปะแล้ว ยังต้องอาศัยอำนาจ นั่นก็คืออำนาจรัฐ ครองอำนาจก็คือควบคุมอำนาจรัฐ หันเฟยน้อมรับแนวคิดของเซิ่นเต้าในเรื่องการให้น้ำหนักแก่อำนาจ โดยเซิ่นเต้า

[๒๑] ทาคาฮาตะ มิโนรุ. **บริหารคนด้วยกลยุทธ์หันเฟย.** ปกรณ์ ลิมปนุสรณ์ แปล. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๓).

แบ่งแยกอำนาจออกเป็น อำนาจตามธรรมชาติ และอำนาจที่เกิดจากตัวบุคคลและเชิ่นเต้าเน้นอำนาจที่เกิดจากตัวบุคคล

ยิ่งกว่านี้ หันเฟยยังกล่าวถึงการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลาง（中央集权化）ว่า มีความจำเป็นต้องทำให้ผู้คนมีความคิดไปในแนวทางเดียวกัน และเขาสนับสนุนให้ยึดมั่นในแนวความคิดเดียว คือแนวคิดสำนักกฎหมาย ห้ามนับถือแนวคิดอื่น เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามหลักการของหันเฟย หลังจากฉินสื่อหวงตี้รวมอำนาจได้สำเร็จ ก็ได้ดำเนินนโยบายปราบปรามนักปราชญ์แห่งสำนักหยู ซึ่งเป็นแนวคิดกระแสหลักของสังคมจีนในสมัยนั้นอย่างโหดเหี้ยม มือปฏิบัติที่ช่วยฉินสื่อหวงตี้ดำเนินการในเรื่องต่างๆ คือ หลี่ซือ（李斯）มหาอำมาตย์แห่งก๊กฉิน และเพื่อนร่วมอาจารย์เดียวกันกับหันเฟยคือต่างก็เป็นลูกศิษย์ของสวินจื่อ

คำสอนของหันเฟยเป็นการเสนอแนะแนวทางในการปกครองสำหรับผู้ปกครองในแนวเผด็จการ（专制君王之道）เพราะเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นร้าย คำสอนของหันเฟยเป็นการรวบรวมเอาแนวคิดของนักปราชญ์สำนักกฎหมายต่างๆ ก่อนยุคราชวงศ์ฉินผสมผสานเข้าไว้ด้วยกันเป็นแนวคิดใหม่ และเจ้าผู้ครองก๊กฉินได้นำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดผลเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมจีนอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เป็นยุคที่แนวคิดสำนักกฎหมายเฟื่องฟูมากที่สุดในประเทศจีน แต่แนวคิดสำนักกฎหมายก็ไม่สามารถรักษาอำนาจของราชวงศ์ฉินให้ยาวนานได้ เนื่องจากการปกครองที่เข้มงวด และการใช้อำนาจลงโทษอย่างรุนแรงต่อข้าราชการและประชาชน ทำให้ข้าราชการและประชาชนยอมรับระบอบดังกล่าวไม่ได้

โทษทัณฑ์ตามกฎหมายยุคฉินมี ๖ สถาน ได้แก่ ๑. โทษประหารชีวิต ๒. โทษทางร่างกาย ๓. โทษจำคุก ๔. โทษเนรเทศ ๕. โทษเฆี่ยน และ ๖. โทษปรับ ซึ่งโทษทัณฑ์สถานต่างๆ มีวิธีการลงโทษที่โหดเหี้ยมทารุณ และคนหนึ่งทำผิดอาจเป็นเหตุให้คนอื่นในครอบครัว ญาติพี่น้อง ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยในการกระทำนั้นพลอยถูกลงโทษไปด้วย

ราชวงศ์ฉิน（秦朝）จึงถึงกาลอวสานเมื่อ ๒๐๖ ปีก่อน ค.ศ.ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลที่ ๒ ของราชวงศ์ฉินเท่านั้น นับว่าเป็นราชวงศ์ที่อยู่ในอำนาจสั้นมาก ทั้งหมดนี้เป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ อะไรก็แล้วแต่ถ้าดำเนินไปอย่างสุดขั้วแล้ว ไปต่ออีกไม่ได้แล้ว สิ่งนั้นก็จะตกลงมาหรือย้อนกลับ ประดุจดังลูกตุ้มนาฬิกา เมื่อแกว่งไปสุดด้านหนึ่งแล้วก็จะแกว่งกลับมาอีกด้านหนึ่ง（物极必反）เสมอ

อย่างไรก็ดีแม้แนวคิดสำนักกฎหมายจะจบลงตั้งแต่สิ้นยุคฉิน แต่นักวิชาการจำนวนไม่น้อยยังเชื่อว่าแนวคิดอย่างนี้ยังคงดำรงอยู่ในสังคมจีนอย่างไม่เสื่อมคลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กฎหมายของรัฐบาลจีนจัดการกับผู้กระทำผิดอย่างเด็ดขาดและรุนแรง เป็นการสะท้อนความคิดของสำนักฎหมายนั่นเอง

ภูมิหลังและปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวกับปรัชญาจีน

สำหรับประเด็นว่าปรัชญาจีนมีที่มาจากอะไร และพัฒนาขึ้นเป็นความคิดสำนักต่างๆ ได้อย่างไร โดยใครในประเด็นเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่ามาจากตำนานเทพนิยาย และคำบอกเล่าที่เล่าสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ตั้งแต่ยุคยังไม่มีการประดิษฐ์ตัวอักษรจีน เริ่มจากตำนานการเบิกฟ้าสร้างโลกของผันกู่（盘古开天劈地）การปั้นมนุษย์ด้วยดินของหนี่วา

(女娲抟土造人) การกำจัดดวงอาทิตย์ที่มีมากถึง ๑๐ ดวง ให้เหลือเพียงดวงเดียวของโฮ้วอี้ (后羿射日) การประดิษฐ์อักษรและบันทึกการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติของฝูซี (伏羲皇人文之祖) การสอนให้คนกินของสุก สวมเสื้อผ้า ปลูกข้าว แสวงหายารักษาโรคของเหยนตี้ (炎帝神农文明之祖) การรวบคนจีนเป็นหมู่เหล่า ปลูกบ้าน ประดิษฐ์เสื้อผ้า อาวุธ เครื่องดนตรีของหวงตี้ (黄帝华夏始祖) ซึ่งถือเป็นต้นตระกูลของคนจีน ส่วนจารีตประเพณีและดนตรี (礼乐制度) ระบบกินเมือง (分封制度) กฎการสืบทอดวงศ์ตระกูล (宗法制度) รวมทั้งอี้จิง (易经) ที่เป็นเนื้อความบอกดวงชะตาของบุคคลในการเสี่ยงเซียมซี ถือเป็นรากเหง้าของปรัชญาจีน เขียนขึ้นในยุคราชวงศ์โจวตะวันตก (西周) สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือสภาวะแวดล้อมทางสังคมและที่มาของปรัชญาจีนโบราณ[๒๒]

ส่วนสาเหตุที่มาที่ทำให้เกิดแนวคิดปรัชญาร้อยสำนักประชันขันแข่งกันในยุคชุนชิวจั่นกั๋วนั้น มาจากเหตุการณ์ความวุ่นวายในสังคมจีนช่วงนั้นที่มีการสู้รบแย่งชิงดินแดนกัน ประชาชนเดือดร้อน แผ่นดินลุกเป็นไฟ บรรดานักปราชญ์ทั้งหลายจึงได้พากเพียรแสวงหาทางออกให้กับสังคม จัดเป็นยุคทองของปรัชญาจีน

เฝิงโยวหลัน (冯友兰) นักวิชาการชาวจีนตั้งข้อสังเกตว่า ปรัชญาจีนโบราณเป็นปรัชญาของคนที่อยู่ในแผ่นดินใหญ่[๒๓] เป็นสังคมเกษตร ดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยผืนดินและธรรมชาติ ไร้เดียงสา เรียบง่ายและติดต่อกับบุคคลภายนอกน้อย ใช้ชีวิตแบบแยกส่วนอยู่เฉพาะในครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ดีที่สุดจากปรัชญาเต๋า หรือกรณีมีสายสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกก็เป็นในลักษณะพึ่งพาในรูปสังคมศักดินาอุปถัมภ์ ผู้น้อยต้องพึ่งผู้ใหญ่ ไพร่ต้องพึ่งเจ้าที่ดิน เป็นแนวคิดของความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ไม่เท่าเทียมกัน ลักษณะเช่นนี้เห็นได้ชัดเจนจากแนวคิดของสำนักหยู ซึ่งต่างจากปรัชญากรีกโบราณ ที่เป็นปรัชญาของคนที่อยู่ภาคพื้นทะเล มีชุมชนที่เป็นเกาะเล็กเกาะน้อยจำนวนมาก มีการเดินทางติดต่อค้าขายระหว่างกัน เป็นคนเมือง มีอาชีพค้าขาย มีความเห็นแก่ตัวหรือความตื่นตัวในผลประโยชน์ได้เสียส่วนตนและของหมู่คณะสูง ดังนั้นจึงมีแนวคิดที่เน้นความเสมอภาค การมีส่วนร่วมและผลประโยชน์สาธารณะอยู่มาก

ปรัชญาจีนมีปัจจัยแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ระบบการปกครอง อาชีพ และฐานความคิดที่แตกต่างจากปรัชญาของโลกตะวันตก ดังนั้น จึงมีวิธีมองโลกต่างกัน สำหรับนักปรัชญาจีนโบราณ โลกของพวกเขาก็คือประเทศจีนที่ประกอบด้วยก๊กต่างๆ เกือบไม่กล่าวถึงเกาะและทะเล ส่วนนักปรัชญาตะวันตก โลกของพวกเขาประกอบด้วยสังคมของพวกเขาและแผ่นดินเกาะแก่งอื่น นอกเหนือจากแผ่นดินของพวกเขา ปรัชญาจีนเป็นเรื่องของสังคมและจริยธรรมอยู่มาก อะไรควรทำไม่ควรทำ อะไรดีไม่ดี มากกว่าเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ ที่มุ่งแสวงหาความรู้ความเข้าใจโลกเชิงนามธรรม

คุณูปการของปรัชญาจีน

อย่างไรก็ดี ปรัชญาจีนก็ได้หยิบยกประเด็นหลายประการที่ช่วยชี้นำสังคมโลกในปัจจุบัน เช่น การพัฒนาคนโดยการศึกษา การปกครองที่ดีต้องเลือกใช้คนดีมีคุณธรรมมีความรู้ความสามารถ ธรรมชาติของ

[๒๒] ฟื้น ดอกบัว. **ปวงปรัชญาจีน.** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๒). หน้า ๑-๑๑

[๒๓] 冯友兰.<中国哲学简史> (天津: 天津社会科学院出版社, 2007), 第 27 页。

มนุษย์ดีหรือธรรมชาติของมนุษย์ร้าย ประชาชนคือผู้กำหนดผู้นำประเทศ การปกครองที่ดีคือต้องกระทำโดยเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และกระทำการให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การปกครองประเทศที่มีประสิทธิภาพต้องปกครองโดยกฎหมาย กฎหมายที่ดีต้องปฏิบัติต่อทุกคนโดยเสมอหน้ากัน สงครามเกิดจากมนุษย์ขาดความรักต่อกัน เกิดจากการแบ่งชั้นวรรณะ การป้องกันสงครามควรต้องมีองค์กรกลางทำหน้าที่ห้ามปรามประเทศที่กระหายสงคราม การปกครองจำเป็นต้องมีผู้นำเพื่อสร้างเอกภาพในการอยู่ร่วมกัน มนุษย์ควรต้องดำรงชีพอย่างประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หลงใหลงมงายในเรื่องชะตาชีวิต เชื่อมั่นในความอุตสาหะของตนเอง การกระทำการใหญ่ เช่น สงคราม ต้องมีการประเมินก่อนลงมือกระทำการ ต้องรู้จักวางแผน ต้องมียุทธศาสตร์ เป็นต้น

ปรัชญาจีน แม้จะพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับฟ้าและดิน แต่ทั้งหลายทั้งปวงก็เพื่อรับใช้มนุษย์ และสังคมมนุษย์ เพื่อผู้คนจะได้สามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุข การมองโลกที่ไม่เหมือนกัน การมองธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่เหมือนกัน นำมาซึ่งแนวคิดการปกครองที่ไม่เหมือนกัน แม้จะมีเป้าหมายเดียวกันก็ตาม คือความอยู่ดีกินดีของประชาชน ความมั่นคงยืนยาวของประเทศ

แก่นแท้ของความคิดในปรัชญาจีนโบราณคือเรื่องของอิน (阴) และหยาง (阳) สรรพสิ่งแบ่งได้เป็น ๒ ขั้ว เช่น ร้อนกับหนาว แข็งกับอ่อน นำกับตาม ชายกับหญิง สูงกับต่ำ ดำกับขาว ทั้ง ๒ ด้านนี้มีคุณลักษณะไม่เหมือนกัน แต่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสมพอดี ดุลยภาพจึงจะเกิด สิ่งที่ปรัชญาจีนแสวงหาคือ ดุลยภาพนั่นเอง ร่างกายที่ปกติคือร่างกายที่มีดุลยภาพ สังคมที่ปกติคือสังคมที่มีดุลยภาพนั่นเอง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

อธิคม สวัสดิญาณ และอดุลย์ รัตนมั่นเกษม แปล. ๒๕๔๐. **พิชัยสงครามซุนวู.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขุนเขา.

นิยม รัฐอมฤต และเฉิน เซ่าปอ. ๒๕๕๖. **แบบเรียนปรัชญาจีนโบราณพื้นฐาน.** กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส.

ทาคาฮาตะ มิโนรุ. ๒๕๓๓. **บริหารคนด้วยกลยุทธ์หันเฟย.** ปกรณ์ ลิมปนุสรณ์ แปล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ฟื้น ดอกบัว. ๒๕๔๒. **ปวงปรัชญาจีน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม.

ภาษาต่างประเทศ

丁往道.<孔子新评>(北京: 中国文学出版社, 1997)

冯友兰.<中国哲学简史>(天津: 天津社会科学院出版社, 2007)

刘畅(主编).<论语>(长春:北方妇女儿童出版社,2013)

孙雍长 注译.<庄子>(广州: 花城出版社, 2000)

王順洪，《中国概况》(北京：北京大学出版社，1997)

Bai Shouyi（白寿彝）. 2001. **An Outline History of China.** Beijing: Foreign Language Press.

Chen Jingpan（陈景磐）. 1990. **Confucius As a Teacher.** Beijing: Foreign anguge Press.